МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

КАФЕДРА ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
ГУМАНІТАРНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
(ОЧНОГО ТА ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ)

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Антидискримінаційні практики

для підготовки здобувачів на другому (магістерському) рівні вищої освіти за спеціальністю С4 Психологія

РОЗРОБНИК:
кандидат історичних наук, доцент
_____ **Алла ПОПРУЖНА**

Розглянуто та затверджено
на засіданні кафедри
«01» вересня 2026 року,
протокол № 8

Узгоджено з гарантом освітньої програми _____ **Тетяною ДАНИЛЬЧЕНКО**

Обсяг: 3 кредити ECTS

Чернігів – 2026

АНОТАЦІЯ КУРСУ

У сучасних реаліях мета закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання – сформувати висококваліфікованих спеціалістів, що здатні виявляти і протидіяти дискримінації. Дисципліна «Антидискримінаційні практики» є курсом за вибором для здобувачів другого (магістерського) рівня освіти спеціальності 083 «Психологія». Вивчення дисципліни «Антидискримінаційні практики» спрямоване на ознайомлення здобувачів вищої освіти з соціальною стратифікацією сучасного суспільства, усвідомлення природи, сутності та механізмів соціальної нерівності та дискримінації, вміння розрізняти явну і приховану дискримінацію, знання основних захищених (згідно українського законодавства) ознак дискримінації, володіння основними антидискримінаційними практиками стосовно основних захищених ознак, розуміння стратегій протидії та подолання соціальної нерівності та дискримінації, вміння застосовувати ці практики в процесі життєдіяльності. Дисципліна направлена на формуванні бачення явної та прихованої дискримінації, формування стратегій її подолання. Для майбутнього магістра у сфері психології це особливо важливо, оскільки знання з антидискримінаційних практик є фундаментальною вимогою для сучасного психолога. Вони визначають не лише професійну компетентність фахівця, а й безпеку та ефективність процесу психотерапії чи консультування, подолання власних упереджень, створення безпечного простору, ефективну роботу з різними групами людей, розуміння специфіки меншин, коректне використання мови, роботу з внутрішньою стигмою. Антидискримінаційні практики сприяють формуванню сучасного та гнучкого фахівця, здатного допомогти людині, незалежно від її походження та ідентичності.

Навчальна дисципліна «Антидискримінаційні практики» має зв`язки з такими дисциплінами, як «Соціологія», «Філософія», «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн». Вивчення дисципліни передбачає попереднє засвоєння предметів суспільно-гуманітарного напряму.

Мета вивчення навчальної дисципліни: формування у здобувачів вищої освіти розуміння природи, сутності та механізмів соціальної нерівності, дискримінації, її проявів, різновидів у сучасному суспільстві, практичних механізмів запобігання під час власної життєвої, зокрема, професійної траєкторії.

Завдання навчальної дисципліни:

- висвітлити процес формування стереотипів, упереджень та їх вплив на дискримінаційні процеси;
- розкрити природу, сутність та механізми соціальної структури та стратифікації сучасного суспільства, сформувати у здобувача вищої освіти бачення власного місця у цій структурі;
- схарактеризувати різні форми та прояви дискримінації,
- сформувати у здобувачів вищої освіти бачення палітри усталених антидискримінаційних практик;
- висвітлити ознаки дискримінації як юридичного феномену;

- вивчити особливості міжнародних та національних стандартів у сфері запобігання та протидії дискримінації;
- розкрити стратегії практичної протидії та подолання дискримінації на рівні суспільства у цілому та окремого індивіда.

Дисципліна спрямована на формування таких програмних компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
ЗК5. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
ЗК6.Здатність діяти на основі етичних міркувань.
ЗК7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.
ЗК9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

СК5. Здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології.
СК6. Здатність ефективно взаємодіяти з колегами в моно- та мультидисциплінарних командах.
СК9. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

Результати навчання

РН4. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій.
РН9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.

СТРУКТУРА (ЗМІСТ) НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тематичний план (денна форма навчання)

Назви розділів дисципліни і тем	**Кількість годин**					
	Усього	Лек	Сз	Пз	Інд	Ср
1	2	3	4	5	6	7
Розділ 1. Поняття дискримінації та її правове регулювання						
Тема 1. Дискримінація, види і форми, ознаки дискримінації. Стереотипи, упередження, мова ворожнечі	21	2	2	4	–	13
Тема 2. Правове регулювання дискримінації в просторі ЄС та України	13	2	–	2	–	9
Розділ 2. Соціальна нерівність та расово-етнічна дискримінація						
Тема 3. Соціальна структура суспільства. Джерела і причини соціальної нерівності	13	2	2	-	-	9

Тема 4. Дискримінація за етнічним походженням, расою і кольором шкіри	15	2	2	2	–	9
Розділ 3. Дискримінація в специфічних умовах та стратегії її подолання						
Тема 5. Прояви та протидія дискримінації в місцях несвободи	13	–	2	2	–	9
Тема 6. Стратегії та практики подолання дискримінації у сучасному світі	15	2	2	2	–	9
Всього годин по дисципліні	90	10	10	12	–	58

Тематичний план (заочна форма навчання)

Назви розділів дисципліни і тем	**Кількість годин**					
1	Усього	Л	Сз	Пз	Інд	Ср
	2	3	4	5	6	7
Розділ 1. Поняття дискримінації та її правове регулювання						
Тема 1. Дискримінація, види і форми, ознаки дискримінації. Стереотипи, упередження, мова ворожнечі	-	2	-	-	-	15
Тема 2. Правове регулювання дискримінації в просторі ЄС та України	-	-	-	2	-	15
Розділ 2. Соціальна нерівність та расово-етнічна дискримінація						
Тема 3. Соціальна структура суспільства. Джерела і причини соціальної нерівності	-	-	-	-	-	15
Тема 4. Дискримінація за етнічним походженням, расою і кольором шкіри	-	-	-	2	-	10
Розділ 3. Дискримінація в специфічних умовах та стратегії її подолання						
Тема 5. Прояви та протидія дискримінації в місцях несвободи	-	-	-	2	-	10
Тема 6. Стратегії та практики подолання дискримінації у сучасному світі	-	2	-	-	-	15
Всього годин по дисципліні	90	4	-	6	-	80

ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРІВ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Готуючись до семінарського заняття Ви маєте підготувати конспект питань, що містяться в плані відповідної теми. Наявність конспекту всіх (!) питань та ваша присутність на занятті є запорукою успішної роботи та отримання балів. Відсутність конспекту або неповний конспект, навіть за умови вашої присутності на семінарі, оцінюється в 0 балів.

Тема 1. Дискримінація, види і форми, ознаки дискримінації. Стереотипи, упередження, мова ворожнечі (4 години).

Навчальні питання:

1. Соціальна нерівність як характерна риса суспільства. Критерії соціальної нерівності: дохід, влада, престиж.
2. Соціальний статус індивіда. Дискримінація за соціальним походженням.
3. Бідність та дискримінація за майновим станом в Україні та світі. Внутрішньо-переміщені особи та їхні права.
4. Дискримінація за місцем проживання.
5. Привілеї та доступ до них як джерело соціальної нерівності.
6. Глобальна стратифікація сучасного світу.
7. Зв’язок нерівності та дискримінації.
8. Стереотипізація: витоки, механізми та наслідки.
9. Дискримінація: основні поняття.
10. Ключові ознаки дискримінації в історичній перспективі та у сучасному світі.
11. Принципи, що визначають дискримінацію.
12. Дискримінаційна мова. Віктимізація. Сегрегація.
13. Дискримінація за ознаками віку, інвалідності. дискримінація за статурою тіла (лукізм, фетфобія).
14. Вік як найпоширеніша ознака дискримінації в Україні. Ейджизм та практики його подолання.
15. Дискримінація за статурою тіла, її витоки та наслідки. Лукізм. Фетфобія – жирошельмування. Розлади харчової поведінки як соціальна проблема.
16. Гендерні стереотипи та їхні витоки. Гендерна дискримінація. Віктімблеймінг як прояв міфологічного мислення. «Скляна стеля», «скляний ліфт», «липка підлога». Gender gap (розрив у заробітній платні) та «рожевий податок» в Україні та світі.
17. Дискримінація за сексуальною орієнтацією.
18. Дискримінація за сімейним станом. Неповні та інші ненормативні сім’ї як об’єкти дискримінації.
19. Мова як ознака дискримінації: світовий та український контексти.
20. Особистісні переконання як ознака дискримінації. Політичні переконання.

21. Дискримінація за релігійними переконаннями в історичному та сучасному світовому контексті.

Тема 3. Соціальна структура суспільства. Джерела і причини соціальної нерівності (2 години).

Навчальні питання:

1. Соціальне розшарування і дискримінації.
2. Нерівномірний розподіл ресурсів і багатства у суспільстві і створення ґрунту для дискримінації вразливих груп населення (наприклад, за ознакою бідності, інвалідності чи походження).
3. Соціальні ліфти та їх роль.
4. Соціальні конфлікти і дискримінація.
5. Інституційна нерівність.
6. «Скляна стеля» та соціальна стратифікація.
7. Стигматизація бідності.

Тема 4. *Дискримінація за етнічним походженням, расою і кольором шкіри (2 години)*.

1.Міжкультурна комунікація та її особливості.

2.Расова дискримінація та боротьба проти неї: історія питання. Аболіціонізм у світі.

3. Дискримінація за етнічним походженням.
4. Дискримінація за національністю і громадянством.
5. Ксенофобія: антисемітизм, ромофобія.
6. Геноциди в історії людства.
7. Злочини проти людства – Голокост. Голодомор.
8. Дискримінація корінних народів та інших уразливих груп в окупованому Криму.

Тема 5. Прояви та протидія дискримінації в місцях несвободи (2 години).

Навчальні питання:

1. Дискримінація під час відбування покарання.
2. Вразливі категорії ув’язнених до дискримінації.
3. Стигматизація, упередження та перешкоди після звільнення.
4. Інформаційна та просвітницька діяльність громадських організацій у сфері досягнення ґендерної рівності, протидії дискримінації в місцях позбавлення волі.
5. Антидискримінаційні ініціативи міжнародних організацій, антидискримінаційний мониторинг.

Тема 6. Стратегії та практики подолання дискримінації та соціальної нерівності у сучасному світі (2 години).

Навчальні питання:

1. Антидискримінаційні практики: світовий досвід.

2. Поняття «толерантність» та контроверсивність його тлумачення.

3. Позитивна дискримінація.

4. Вимірювання індексу корпоративної рівності.

5. Загальнолюдські зусилля у подоланні дискримінації та соціальної нерівності.

6. Подолання дискримінації та соціальної нерівності в Україні.

7. Роль громадянського суспільства у подоланні дискримінації та соціальної нерівності.

8. Освіта і засоби масової інформації як агенти змін у подоланні дискримінації та соціальної нерівності.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Підготовка до практичного заняття передбачає опрацювання матеріалів (текстів) необхідних для успішного виконання практичних завдань. Отже, ваші бали залежать від вашої попередньої підготовки.

Тема 1. Дискримінація, види і форми, ознаки дискримінації. Стереотипи, упередження, мова ворожнечі (4 години).

1. Ситуаційні завдання:

Ситуація А: Роботодавець відмовив кандидату у працевлаштуванні, сказавши: «У нас уже був працівник ромської національності — з ними завжди проблеми».

Питання: Яка ознака дискримінації? Чи присутній стереотип? Які права людини порушені?

Ситуація Б: Студентці з іншої країни одногрупники постійно кажуть: «Ти добре говориш українською… для іноземки».

Питання: Чи є це мікроагресією? Чому така фраза може бути образливою? Як можна сформулювати думку без упередження?

Ситуація В: В оголошенні про оренду житла написано: «Квартира здається лише слов'янам».

Питання: Який це вид дискримінації? Чому це незаконно або неетично? Як мало б виглядати коректне оголошення?

2. *Завдання друге: визначити стереотип, факт чи упередження (С , Ф, У)? Відповідь пояснити, переформулюйте дискримінаційні висловлювання у нейтральні.*

«Усі мігранти забирають робочі місця».
«Люди різних культур можуть мати різні традиції».
«Представники певної національності погано навчаються».
«Деякі люди стикаються з дискримінацією через етнічне походження».
«Роми не хочуть працювати».
«Понаїхали»
«З ВПО завжди проблеми»
«Усі блондинки нерозумні»
«Усі худі злі, а товсті добрі»

«Усі чоловіки…»
«Бивших ув'язнених не буває»

3. Виокремити мову ворожнечі, критику, стереотипи:

«Через цих людей у нашому місті стало небезпечно».
«Мені не подобається політика цієї країни».
«Їх усіх треба виселити».
«Я не погоджуюсь із поведінкою конкретної людини»
«Нехай презентацію робить хтось інший, бо в тебе сильний акцент (вада) і тебе важко слухати».

4. Заповнити таблицю:

Ситуація	Ознака дискримінації	Вид дискримінації	Наслідки
Відмова у роботі через національність			
Образливі жарти про етнічну групу			
Недопуск до оренди житла			
Принизливі коментарі в соцмережах			

5. Про яку дискримінацію свідчать наступні прояви:

- Неналежне (безрезультатне) розслідування справ про фізичні напади на людей зі спільноти ЛГБТ. Так, 22 квітня 2016 року в Києві скоєно напад на активіста, учасника публічних ЛГБТ-акцій Станіслава Бевзенка. Інформації про затримання і покарання осіб, які вчинили напад на Станіслава Бевзенка, немає.
- Неврахування судами гомофобних мотивів як обтяжуючої обставини при вчиненні злочинів. 29 жовтня 2014 року двоє молодиків у Києві скоїли підпал кінотеатру «Жовтень», де в цей час транслювали фільм на ЛГБТ-тематику в рамках XLIV Міжнародного кінофестивалю «Молодість». На допиті зловмисники зізналися, що скоїли підпал з гомофобних спонукань. У жовтні 2015 року суд засудив паліїв кінотеатру до двох і трьох років позбавлення волі умовно за статтями 296 «Хуліганство» і 263 «Незаконне зберігання зброї та боєприпасів» Кримінального кодексу України замість того, щоб розглядати цей злочин за статтею 161 «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної приналежності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками».
- Пом'якшення судами вироків з урахуванням «ЛГБТ-контексту» злочину. У січні 2015 року гучне вбивство сталося в Харкові: 26-річний гей Ігор Работягов був убитий у себе вдома, ЗМІ характеризували це вбивство як «показову страту». Вбивця був затриманий і в ході слідства повідомив, що діяв у стані

гомофобного афекту, що, на його думку, є пом'якшувальною обставиною.

6. Практико-орієнтовані питання для дискусії:

- Наведіть приклад дискримінації з повсякденного життя та проаналізуйте його.
- Як потрібно реагувати на прояви мови ворожнечі у соцмережах?
- Чи можуть жарти бути формою дискримінації?
- Які дії може зробити студент для формування інклюзивного середовища?
- Як подолати стереотипи у молодіжному середовищі?
- Чому люди інколи не помічають дискримінації?
- Як формувати культуру поваги до різноманіття?
- Які соціальні наслідки має дискримінація?
- Чому права людини є основою демократичного суспільства?
- Які особисті якості допомагають протидіяти дискримінації?

7. Аналіз статті Максима Гардуса «Про УКУ, дискримінацію та прозору комунікацію» та спільне обговорення щодо наявності або відсутності дискримінації у діях представників університету (https://www.unian.ua/society/pro-uku-diskriminaciyu-ta-prozoru-komunikaciyu-13118331.html).

Тема 2. Правове регулювання дискримінації в просторі ЄС та України (2 години).

1. Законодавство України у сфері протидії дискримінації.
2. Законодавча база щодо гендерної рівності в Україні та світі.
3. Права осіб з інвалідністю та законодавча база їхнього забезпечення. Відмова в розумному пристосуванні. Видимість людей з інвалідністю.
4. Правове забезпечення рівності та антидискримінації в Україні та світі.
5. Міжнародні договори як частина національного законодавства.
6. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Аналіз кейсів про зареєстровані кримінальні правопорушення за ст.161 ККУ та результати їх досудового розслідування 2013-2024 роки з сайту Офіса генерального прокурора (https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2)
7. Аналіз кейсів на основі статей Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Європейської конвенції з прав людини:

У справі «Александру Енаке проти Румунії» (Alexandru Enache v. Romania), 2017, засуджені жінки-злочинниці, які мали маленьку дитину, мали можливість отримати відстрочку відбування покарання, доки дитина не досягне однорічного віку. Заявник скаржився, що його як чоловіка позбавили такої можливості і, відповідно, він зазнав прямої дискримінації за ознакою статі. У справі «Еціс проти Латвії» (Ēcis v. Latvia), 2019, повна заборона ув'язненим чоловікам покидати в'язниці закритого типу була визнана порушенням статті 14 у поєднанні зі статтею 8 за ознакою статі.

Суд встановив порушення статті 14 у справах про залякування та вказівки

дискримінувати у поєднанні зі статтею 11 про право на мирні зібрання («Банчковський та інші проти Польщі» (Bączkowski and Others v. Poland), 2007). У цій справі мер Варшави зробив публічні заяви гомофобного характеру про те, що він не дав би дозволу на проведення маршу для підвищення обізнаності про дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації. Коли рішення було передано відповідному адміністративному органу, у дозволі відмовили з інших причин, зокрема необхідність запобігти сутичкам між демонстрантами. Суд встановив, що заяви мера могли вплинути на рішення відповідних органів, і що рішення ґрунтувалося на сексуальній орієнтації і, відповідно, становило порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 11.

Справа «Оганезова проти Вірменії» (Oganezova v. Armenia), 2022, стосувалася агресивно гомофобної кампанії та переслідування відомої представниці ЛГБТ-спільноти у Вірменії, що призвело до підпалу бару, співвласницею якого вона була. Впродовж наступних тижнів її та її персонал залякували і переслідували групи осіб, які збиралися біля бару, а майно – псували. Парламентарі та високопоставлені політики нетолерантно висловлювалися, публічно схвалюючи дії організаторів підпалу. Заявниця також отримувала погрози смертю та насильством, включаючи мову ворожнечі в мережі, що змусило її назавжди покинути Вірменію та просити про притулок у Швеції. Суд встановив, що органи державної влади не захистили заявницю від переслідування, а також не провели ефективне розслідування цих інцидентів.

Прикладом непрямої дискримінації є справа «Зарб Адамі проти Мальти» (Zarb Adami v. Malta), 2006. Чинне на момент подій законодавство Мальти не розмежовувало статі: чоловіки та жінки мали однакове право виступати в якості присяжних. Дискримінація, про яку йдеться, засновувалася на усталеній практиці, що характеризувалася низкою факторів, як-от спосіб складання списків присяжних та критерії виключення зі складу присяжних. В результаті на роль присяжних викликали лише мізерний відсоток жінок.

У справі «Андрле проти Чеської Республіки» (Andrle v. the Czech Republic), 2011, заявник скаржився, що на відміну від жінок для чоловіків, які виховували дітей, не було зменшено пенсійний вік. Суд встановив, що такий захід мав об’єктивне й обґрунтоване виправдання, щоб компенсувати жінкам нерівність (як-от загалом нижчу заробітну плату та пенсії) та труднощі внаслідок очікування, що вони працюватимуть на умовах повної зайнятості і наглядатимуть за дітьми та домогосподарством. Він також постановив, що час та обсяг вжитих заходів для усунення нерівності, про яку йдеться, не були очевидно необґрунтованими і, відповідно, не було порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

У справі «Тлімменос проти Греції» (Thlimmenos v. Greece), 2000, національне право забороняло особам із судимістю отримувати професію дипломованих бухгалтерів. Відповідно, заявнику відмовили у призначенні дипломованим бухгалтером, оскільки він мав судимість за відмову носити військову форму під час державної служби через його релігійні переконання. Суд встановив, що Держава порушила право заявника у розумінні статті 14 в

поєднанні зі статтею 9, оскільки вона повинна була розрізняти осіб, засуджених за злочини, вчинені виключно через їхні релігійні переконання, та осіб, засуджених за інші злочини.

У справі «Чам проти Туреччини» (Çam v. Turkey), 2016, музична академія відмовила у зарахуванні студентки через порушення зору. Суд встановив порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 2 Першого протоколу до Конвенції, зазначивши, що дискримінація за ознакою інвалідності також включала відмову забезпечити належне пристосування (наприклад, адаптація методів навчання, щоб зробити їх доступними для незрячих студентів).

У справі «Селигененко та інші проти України» (Selygenenko and Others v. Ukraine), 2021, було встановлено, що органи державної влади не вжили достатніх заходів для забезпечення права голосувати на місцевих виборах для внутрішньо переміщених осіб з Криму та Донецька, що призвело до їхньої дискримінації.

У справі «Н.Б. проти Словаччини» (N.B. v. Slovakia), 2012, про примусову стерилізацію ромської жінки у державній лікарні заявниця чітко скаржилася на те, що вона зазнала дискримінації за кількома ознаками (раса/етнічне походження та стать). Суд зазначив, що практика стерилізації жінок без їхньої попередньої інформованої згоди зачепила вразливих осіб з різних етнічних груп . Суд встановив порушення статей 3 і 8 Конвенції, але не вважав за необхідне розглядати скаргу окремо у розумінні статті 14.

У справі «Б.С. проти Іспанії» (B.S. v. Spain), 2012, секс-працівниця нігерійського походження, яка проживала в Іспанії на законних підставах, стверджувала, що іспанська поліція ображала її фізично та словесно з приводу її раси, гендеру та професії. Суд вважав, що рішення національних судів не враховували особливу вразливість заявниці, властиву її становищу як африканської жінки, яка працювала повією (§ 62), і встановив порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 3.

Справа «Карвальо Пінту де Соуза Мораїс проти Португалії» (Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugal) (2017) стосувалася рішення про зменшення розміру моральної шкоди, яка спочатку була присуджена жінці, потерпілій від лікарської недбалості, що призвело до її нездатності мати статеві відносини. Для виправдання такого зменшення Верховний адміністративний суд посилався на той факт, що заявниці уже було 50 років і вона мала двох дітей на момент операції. Він вважав, що у цьому віці сексуальність не мала такого важливого значення, як у молодшому віці, і що її значимість з віком зменшується. Він також зазначив, що заявниці, ймовірно, потрібно було лише турбуватися про свого чоловіка з огляду на вік її дітей. Страсбурзький суд визнав суттєвим той факт, що у попередніх двох провадженнях про медичну недбалість, ініційованих двома пацієнтами-чоловіками (віком 55 та 59 років відповідно), національний суд вважав, що той факт, що чоловіки більше не могли мати нормальні статеві відносини, вплинув на їхню самооцінку і призвів до «величезного потрясіння» та «сильного психічного потрясіння» без урахування віку заявників як значимого. Як зазначив Суд, питання полягало не у міркуваннях щодо віку чи статі, а у припущенні, що сексуальність не була

настільки важливою для п’ятдесятирічної жінки та матері двох дітей, як для молодшої особи. Таке припущення відображало традиційну ідею про жіночу сексуальність як таку, що в основному пов’язана з дітонародженням, і, відповідно, ігнорувало її фізичну та психологічну важливість для самореалізації жінок як людей. Окрім певної міри суб’єктивності, воно не враховувало інші аспекти жіночої сексуальності у конкретній справі заявниці. Інакше кажучи, Верховний адміністративний суд зробив загальне припущення без спроби перевірити його обґрунтованість у конкретному випадку заявниці (§ 52). Встановивши порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8, Суд дійшов висновку, що вік та стать заявниці виявилися вирішальними факторами в остаточному рішенні, що свідчило про різницю у поводженні, засновану на таких ознаках.

8. Ознайомитися з правовими механізмами захисту від дискримінації, опрацювавши Конституцію України, Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

Завдання: випишіть норми, що забороняють расову та етнічну дискримінацію, поясніть, як людина може захистити свої права, наведіть приклади відповідальності за дискримінаційні дії.

Тема 4. Дискримінація за етнічним походженням, расою і кольором шкіри (2 години).

1. Скласти глосарій термінів: ксенофобія, антисемітизм, апартеїд, ромофобія, геноцид, етнічна чистка, військові злочини, злочини проти людяності, Голокост, Голодомор, Пораймос.

2. Практичне завдання створення антидискримінаційної проєкту у групах у вигляді соціального плакату, короткого відео, серії дописів для соцмереж, інформаційного буклету за тематикою: протидія расизму; повага до культурного різноманіття; боротьба зі стереотипами; толерантність у студентському середовищі.

Під час виконання проєкту використати позитивні меседжі, уникати мову ворожнечі, запропонувати шляхи вирішення проблеми.

3. Перегляд і обговорення одного з творів «Зона інтересу», «Список Шиндлера», «Щоденник Анни Франк», «Піаніст».

4. Скласти хронологічну схему подій першої половини XX ст., які привели до трагедії Голокосту під час другої Світової війни (прихід нацистів до влади; Нюрнберзькі закони; створення гетто; «Кришталеву ніч»; Вензейська конференція, масові розстріли; концтаборів; міжнародне визнання Голокосту).

5. Прочитати і обговорити наукову статтю «Світова історія геноциду» Нормана Наймарка https://www.istpravda.com.ua/articles/560d25602670e/.

6. Стратегія захисту та інтеграції ромської національної меншини в українське суспільство до 2020 р. Знайомство із текстом і обговорення.

Тема 5. Прояви та протидія дискримінації в місцях ув’язнення (2 години).

1.Проаналізувати аналітичну доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Дмитра Лубенця «Реалізація НПМ і права людини в місцях несвободи». URL: https://ombudsman.gov.ua/report-2023/rozdil-7-realizatsiia-npm-i-prava-liudyny-v-mistsiakh-nesvobody

2. Прочитати уривок з книги «Проблеми дискримінації та насильства з боку правоохоронних органів стосовно ЛГБТ». Що спонукає працівника ДКВС до проявів дискримінації:

«Укорінена субкультурна система взаємозв'язків в колоніях позначається також і на професійній деформації персоналу. Слідування неформальній культурі спілкування, здійснення своєї роботи з урахуванням встановлених між ув'язненими правил поведінки, з одного боку, дуже полегшують діяльність та контроль порядку в установі, а з іншого, призводять до того, що співробітники починають порушувати етичні і моральні засади своєї професії.

Простий приклад, як казав один начальник відділення соціально-психологічної служби: «Ось у мене, - каже, - є засуджений, який виконує брудну роботу, який саме відноситься до найнижчої касти. Він зараз звільняється, а де ж я такого ще собі візьму?» Розумієте? Тобто для того, щоб виконував цю роботу. Знову-таки, якби була нормальна заробітна плата, оплачувалося господарське обслуговування, то вже якийсь шматок проблеми би відпав. А так, як я кажу, що коли саме особи з цієї категорії всі ці роботи виконують безкоштовно, то звичайно, присутня зацікавленість адміністрації, щоб такі люди були, скажімо так.

Він начебто приходить ще хлопцем з школи в інститут, еге ж? Потім приходить на роботу лейтенантом, закінчує Харківський університет імені Ярослава Мудрого, там, все в нього чітко. А чого він через пів року називає засудженого півнем, «бери ганчірку іди, мий парашу»? Задумуєшся. Тому що колонія, вона ж не тільки зеків ламає, вона і співробітників ламає. Тут якраз ми говоримо про культуру, яка переважає саме в цій якійсь установі. І географія цієї установи, і локація цієї установи. Тому що, якщо в цій установі переважає стійке поняття субкультури тюремної або субкультури місць позбавлення волі, то і персонал, відповідно, потихеньку починає їх переймати, цю субкультуру, і, відповідно, так само негативно ставитися до представників ЛГБТ»

3.Чи є питання в анкеті для отримання роботи: «Чи були ви засуджені або чи маєте судимість?» проявом дискримінації?

4. Аналіз аудіо матеріалу «Дискримінація засуджених та звільнених» https://z-polus.info/proekty/5488/diskriminatsiya-zasudzhenikh-ta-zvilne/

5. Обговорення проєкту INSIGHT про нові стандарти в журналістиці щодо підтримки (колишніх) ув'язнених з честю та тактом».

Тема 6. Стратегії подолання дискримінації та соціальної нерівності у сучасному світі (2 години).

1. Охарактеризуйте основні напрями анти дискримінаційних практик в Україні:

- приведення нормативної бази у відповідність до міжнародних стандартів. Впровадження антидискримінаційних норм у трудове законодавство, освітні та

соціальні політики. Розумне пристосування. Забезпечення фізичної та інформаційної доступності (пандуси, перекладачі жестової мови, адаптовані вебсайти).
- звернення до уповноважених органів. Фіксація порушень та захист прав в інституціях. Наприклад, в Україні діє національна гаряча лінія Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
- в освітньому та громадському секторах. Антидискримінаційна експертиза. Перевірка підручників, навчальних програм та медіа на наявність гендерних, расових чи інших стереотипів. Просвітницькі кампанії та тренінги. Проведення навчань щодо толерантності та різноманіття
- протидія стигматизації. Популяризація в суспільстві образу різних соціальних груп як рівноправних, без навішування ярликів. В управлінні персоналом (HR) та бізнесі. Видалення з резюме (CV) особистих даних, таких як вік, стать, фото чи сімейний стан, на початкових етапах відбору для оцінки виключно професійних навичок.
- гендерно-нейтральний маркетинг. Створення реклами та комунікації, яка не закріплює гендерні ролі та уникає сексизму. Програми рівних можливостей. Впровадження політик рівної оплати праці (за однакову роботу) та створення безпечних каналів для анонімного повідомлення про домагання чи утиски на робочому місці.

2. Вимірювання індексу корпоративної рівності.

3. Скласти таблицю «Антидискримінаційні практики: світовий досвід».

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Ряд питань навчальної дисципліни виносяться на самостійне опрацювання. Виконання самостійної роботи оцінюється окремо та є невід'ємною складовою успішного проходження курсу. Для виконання завдань самостійної роботи вам необхідно зробити конспект нижчезазначених питань. Кожне питання має бути ґрунтовно висвітлене в обсязі не менше двох сторінок рукописного тексту.

Тема 1. Дискримінація, види і форми, ознаки дискримінації. Стереотипи, упередження, мова ворожнечі

Дайте визначення поняття «дискримінація».

Які основні ознаки дискримінації?

Чим відрізняється пряма дискримінація від непрямої?

Назвіть основні форми дискримінації у сучасному суспільстві.

Що таке множинна дискримінація? Наведіть приклади.

У чому полягає різниця між стереотипом та упередженням?

Як формуються соціальні стереотипи?

Які наслідки мають упередження для особистості та суспільства?

Що таке мова ворожнечі?

Які види мови ворожнечі існують?

Як мова ворожнечі впливає на суспільні відносини?

Наведіть приклади дискримінаційних висловлювань у медіа або соцмережах.

Як відрізнити свободу слова від мови ворожнечі?

Які механізми протидії дискримінації існують у суспільстві?

Яку роль відіграє освіта у подоланні стереотипів та дискримінації?

Тема 2. Правове регулювання дискримінації в просторі ЄС та України

Які міжнародні документи гарантують принцип недискримінації?

Охарактеризуйте основні антидискримінаційні акти Європейського Союзу.

Які положення щодо заборони дискримінації містить Конституція України?

Яка мета Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»?

Які ознаки дискримінації визначені українським законодавством?

Які органи в Україні здійснюють захист від дискримінації?

Які механізми захисту прав людини існують у ЄС?

Яку роль відіграє Європейський суд з прав людини у протидії дискримінації?

Що таке позитивні дії у сфері забезпечення рівності?

Наведіть приклади судових справ щодо дискримінації в Україні або ЄС.

Які труднощі виникають під час доведення фактів дискримінації?

Яка відповідальність передбачена за дискримінаційні дії?

Як реалізується принцип рівності у трудових відносинах?

Які сучасні виклики існують у сфері антидискримінаційної політики?

Які міжнародні організації здійснюють моніторинг дотримання прав людини?

Тема 3. Соціальна структура суспільства. Джерела і причини соціальної нерівності

Що таке соціальна структура суспільства?

Які основні елементи соціальної структури?

Що таке соціальна нерівність?

Які існують види соціальної нерівності?

Назвіть основні причини соціальної нерівності.

Як економічні фактори впливають на соціальну нерівність?

У чому проявляється освітня нерівність?

Який зв’язок між соціальною нерівністю та дискримінацією?

Що таке соціальна стратифікація?

Як соціальний статус впливає на можливості людини?

Що таке соціальна мобільність?

Як бідність впливає на доступ до прав та ресурсів?

Які групи населення найбільше ризикують зазнати дискримінації?

Яку роль відіграє держава у подоланні соціальної нерівності?

Які сучасні тенденції соціальної нерівності спостерігаються у світі?

Тема 4. Дискримінація за етнічним походженням, расою і кольором шкіри

Що таке расова та етнічна дискримінація?

Які історичні причини расової дискримінації?

У чому полягає небезпека расових стереотипів?

Які форми етнічної дискримінації існують у сучасному світі?

Що таке расизм та ксенофобія?

Які міжнародні документи спрямовані на боротьбу з расовою дискримінацією?

Як проявляється дискримінація етнічних меншин?

Які наслідки має сегрегація для суспільства?

Як медіа можуть впливати на формування етнічних стереотипів?

Які групи в Україні найчастіше стикаються з етнічною дискримінацією?

Як проявляється дискримінація мігрантів та біженців?

Які методи протидії расизму є найбільш ефективними?

Яку роль відіграє міжкультурний діалог у подоланні дискримінації?

Чому толерантність є важливою цінністю демократичного суспільства?

Наведіть приклади успішних антирасистських ініціатив.

Тема 5. Прояви та протидія дискримінації в місцях несвободи

Які категорії осіб перебувають у місцях несвободи?

Які форми дискримінації можуть виникати у місцях несвободи?

Чому вразливі групи особливо потребують захисту у місцях несвободи?

Які права людини найчастіше порушуються у місцях несвободи?

Що таке жорстоке або таке, що принижує гідність, поводження?

Які міжнародні стандарти регулюють поводження із затриманими?

Яку роль відіграє Омбудсман у захисті прав осіб у місцях несвободи?

Що таке Національний превентивний механізм?

Які проблеми існують у пенітенціарній системі України?

Як дискримінація може проявлятися щодо людей з інвалідністю у місцях несвободи?

Які заходи сприяють гуманізації системи виконання покарань?

Які механізми громадського контролю існують у цій сфері?

Як забезпечується право на медичну допомогу у місцях несвободи?

Які шляхи підвищення рівня захисту прав людини у місцях несвободи?

Тема 6. Стратегії подолання дискримінації та соціальної нерівності у сучасному світі

Які основні стратегії подолання дискримінації існують у сучасному суспільстві?

Що таке політика рівних можливостей?

Яку роль відіграє інклюзія у подоланні нерівності?

Як освіта сприяє формуванню толерантності?

Які міжнародні програми спрямовані на боротьбу з дискримінацією?

У чому полягає значення правозахисної діяльності?

Як соціальні мережі можуть допомагати у протидії дискримінації?

Які методи боротьби з мовою ворожнечі є ефективними?

Що таке соціальна інтеграція?

Яку роль відіграє держава у забезпеченні соціальної справедливості?

Як громадські організації впливають на захист прав людини?

Які сучасні виклики перешкоджають подоланню дискримінації?

Що таке культура прав людини?

Як формувати антидискримінаційне мислення у молоді?

Які перспективи розвитку антидискримінаційної політики в Україні та світі?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальні завдання виконуються у вигляді рукописного есе обсягом до 5 сторінок за темою яка обирається з нижченаведеного переліку або індивідуальною темою погодженою з викладачем.

Тематика есе

Тема 1. Дискримінація, види і форми, ознаки дискримінації. Стереотипи, упередження, мова ворожнечі

1. Стереотипи у повсякденному житті: як вони впливають на наше сприйняття людей
2. Чому дискримінація залишається проблемою сучасного суспільства?
3. Мова ворожнечі в соціальних мережах: свобода слова чи небезпека?
4. Як упередження формують поведінку людини?
5. Толерантність як основа демократичного суспільства.
6. Чи можна повністю позбутися стереотипів?
7. Дискримінація очима молоді: сучасні виклики.
8. Вплив медіа на формування упереджень і стереотипів.
9. Як слова можуть ранити: проблема мови ворожнечі?
10. Роль освіти у подоланні дискримінації.

Тема 2. Правове регулювання дискримінації в просторі ЄС та України

1. Принцип рівності: від декларацій до реального захисту прав людини
2. Антидискримінаційне законодавство України: проблеми та перспективи.
3. Європейські стандарти захисту від дискримінації.
4. Чому права людини потребують правового захисту?
5. Роль Європейського суду з прав людини у боротьбі з дискримінацією.
6. Чи достатньо законів для подолання дискримінації?
7. Право на рівність у сучасному суспільстві.
8. Відповідальність держави за прояви дискримінації.
9. Значення міжнародних документів у сфері прав людини.
10. Юридичні механізми захисту від дискримінації: ефективність чи формальність?

Тема 3. Соціальна структура суспільства. Джерела і причини соціальної нерівності

1. Соціальна нерівність як виклик сучасному світу.
2. Бідність і нерівність: причини та наслідки.
3. Чи можлива соціальна справедливість у сучасному суспільстві?
4. Освіта як шлях до подолання соціальної нерівності.
5. Як соціальний статус впливає на можливості людини?
6. Соціальна нерівність очима молодого покоління.

7. Вплив економічної нерівності на права людини.
8. Соціальна мобільність: міф чи реальність?
9. Причини виникнення соціальної стратифікації.
10. Роль держави у забезпеченні соціальної рівності.

Тема 4. Дискримінація за етнічним походженням, расою і кольором шкіри
1. Расизм у XXI столітті: чи подолало його людство?
2. Етнічні стереотипи та їхній вплив на суспільство.
3. Толерантність і міжкультурний діалог як шлях до взаєморозуміння.
4. Проблема ксенофобії у сучасному світі.
5. Дискримінація мігрантів та біженців: виклики сьогодення.
6. Роль медіа у формуванні ставлення до етнічних груп.
7. Різноманіття культур як цінність демократичного суспільства.
8. Як упередження породжують расову дискримінацію.
9. Етнічна дискримінація в історії та сучасності.
10. Чому суспільству важливо навчитися приймати «іншого»?

Тема 5. Прояви та протидія дискримінації в місцях несвободи
1. Права людини у місцях несвободи: між законом і реальністю.
2. Дискримінація в пенітенціарній системі: причини та наслідки.
3. Людська гідність у місцях несвободи.
4. Чому контроль за дотриманням прав людини є необхідним?
5. Вразливі групи у місцях несвободи: проблеми захисту.
6. Роль держави у забезпеченні гуманного поводження із затриманими.
7. Чи можлива ресоціалізація без поваги до прав людини?
8. Міжнародні стандарти поводження з ув’язненими.
9. Насильство та дискримінація у закритих установах.
10. Гуманізація системи виконання покарань як ознака *демократичного* суспільства.

Тема 6. Стратегії подолання дискримінації та соціальної нерівності у сучасному світі
1. Як побудувати суспільство рівних можливостей?
2. Інклюзія як шлях до подолання дискримінації.
3. Роль молоді у формуванні толерантного суспільства.
4. Соціальна справедливість у сучасному світі: ідеал чи реальність?
5. Освіта проти дискримінації: чи може вона змінити суспільство?
6. Громадянська активність як інструмент боротьби з нерівністю.
7. Вплив цифрових технологій на поширення та подолання дискримінації.
8. Чому права людини є основою демократичного суспільства?
9. Подолання соціальної нерівності: світовий досвід і українські реалії.
10. Майбутнє без дискримінації: утопія чи досяжна мета?

ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ (Денна/Заочна)
Оцінювання ваших досягнень відбувається за системою відображеною в таблиці

Назви розділів і тем	**Усього балів**	**СЗ** (у т.ч. самостійна робота)	**Пз (у т.ч. самостійна робота)**
Розділ 1. Поняття дискримінації та її правове регулювання			
Тема 1. Дискримінація, види і форми, ознаки дискримінації. Стереотипи, упередження, мова ворожнечі	12/	4/-	8/-
Тема 2. Правове регулювання дискримінації в просторі ЄС та України	4/15	-/-	4/15
Розділ 2. Соціальна нерівність та расово-етнічна дискримін8/ація			
Тема 3. Соціальна структура суспільства. Джерела і причини соціальної нерівності	4/	4/-	-/-
Тема 4. Дискримінація за етнічним походженням, расою і кольором шкіри	8/15	4/-	4/15
Розділ 3. Дискримінація в специфічних умовах та стратегії її подолання			
Тема 5. Прояви та протидія дискримінації в місцях несвободи	8/15	4/-	4/15
Тема 6. Стратегії та практики подолання дискримінації у сучасному світі	8/	4/-	4/-
Всього годин по дисципліні	44/45	20/-	24/45
Індивідуальна робота	16/15		
Залік	40		
Всього	100		

Робота на семінарських (практичних) заняттях оцінюється викладачем із розрахунку балів, зазначених у таблиці. Здобувач може виконати індивідуальну роботу, за визначеною формою та тематикою.

Підсумковий контроль з дисципліни здійснюється у вигляді заліку/екзамену, на якому можете отримати до 40 балів в залежності від повноти та обґрунтованості відповідей. Якщо під час проходження курсу

здобувач набрав 60 балів, він має право не складати залік/екзамен вдовольнившись підсумковою оцінкою відповідно до кількості набраних балів. Схема переведення балів у підсумкову оцінку наведена в таблиці

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	добре
64-74	D	Задовільно
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Дискримінація та які її основні ознаки.
2. Види та форми дискримінації.
3. Пряма та непряма дискримінація
4. Множинна дискримінація.
5. Вплив стереотипів на формування упереджень.
6. Мова ворожнечі та які її основні прояви.
7. Свобода слова і мова ворожнечі.
8. Наслідки дискримінації для особистості та суспільства.
9. Роль медіа у формуванні стереотипів.
10. Толерантність як цінність демократичного суспільства.
11. Міжнародні норми права, що забороняють дискримінацію.
12. Антидискримінаційні норми в Конституції України
13. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»
14. Органи, що здійснюють захист від дискримінації в Україні.
15. Європейський суд з прав людини проти дискримінації.
16. Специфіка доведення фактів дискримінації.
17. Юридична відповідальність передбачена за дискримінаційні дії.
18. Реалізація принципу рівності у сфері праці та освіти.
19. Сучасні виклики у сфері антидискримінаційної політики.

20. Соціальна структура суспільства.
21. Основні причини соціальної нерівності.
22. Соціальна стратифікація.
23. Вплив економічної нерівності на права людини
24. Соціальні групи ризику, що зазнають дискримінації
25. Зв'язок між бідністю та дискримінацією.
26. Вплив освіта на подолання соціальної нерівності.
27. Соціальна мобільність і дискримінація.
28. Забезпечення принципу соціальної справедливості у державі.
29. Сучасні тенденції соціальної нерівності у світі.
30. Расова та етнічна дискримінація
31. Небезпека расових стереотипів.
32. Ксенофобія та расизм.
33. Дискримінація за кольором шкіри чи етнічним походженням.
34. Міжнародні механізми боротьби з расовою дискримінацією.
35. Сучасні медіа і поширення етнічних стереотипів.
36. Наслідки сегрегації для суспільства.
37. Міжкультурний діалог як протидія дискримінацію.
38. Проблема дискримінації мігрантів і біженців.
39. Засоби протидії расизму.
40. Місця несвободи та порушення прав людини.
41. Форми дискримінації у місцях несвободи.
42. Міжнародні стандарти поводження із затриманими
43. Роль Національного превентивного механізму.
44. Забезпечення захисту вразливих груп у місцях несвободи.
45. Визначення жорстокого поводження або такого, що принижує гідність.
46. Роль громадського контролю у місцях несвободи.
47. Гуманізація системи виконання покарань як протидія дискримінації.
48. Основні сучасні стратегії подолання дискримінації.
49. Політика рівних можливостей
50. Інклюзивність та дискримінація.
51. Роль освіти у формуванні антидискримінаційного мислення.
52. Вплив громадських організацій на захист прав людини.
53. Методи боротьби з мовою ворожнечі.
54. Вплив цифрових технологій на поширення та подолання дискримінації.
55. Умови формування толерантного суспільства.

ПОЛІТИКА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Академічна доброчесність повинна бути забезпечена під час проходження даного курсу (принципи описані у Законі України «Про академічну доброчесність» від 18 грудня 2025 року №4742IX (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text) та Кодексі академічної доброчесності Пенітенціарної академії України від 30 березня 2026 року №132/ОД (https://pau.edu.ua/higher-education-quality-assurance-sector/academic-integrity/). Списування під час підсумкового контролю, виконання практичних

завдань на замовлення, підказки вважаються проявами академічної недоброчесності. Від усіх слухачів курсу очікується дотримання академічної доброчесності у зазначених вище моментах. До здобувачів вищої освіти, у яких було виявлено порушення академічної доброчесності, застосовуються різноманітні дисциплінарні заходи (включаючи повторне проходження певних етапів).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

1. Закон України Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні. Відомості Верховної Ради, 2013, № 32.
2. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінаці 1965. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text
3. Коваленко М. Історичний розвиток правового регулювання недискримінації в українському та польському законодавстві (XX–XXI СТ.). *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість.* Вип. 20. 2026. С. 147–149.
4. Кондур В. А., Матвєєва Л. Г. Правовий захист вразливих груп населення (на прикладі ромської національної спільноти): монографія / В. А. Кондур, Л. Г. Матвєєва. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 222 с.
5. Людина, суспільство, держава: ґендерний вимір : кол. монографія / за заг. ред.: К. Б. Левченко, І. М. Сопілко ; Нац. авіац. ун-т ; ГО «Ла Страда-Україна». Київ; Одеса : Фенікс, 2024. 324 с.
8. Попружна А. В. Антидискримінаційна політика як складова міжнародних стандартів захисту прав людини: концептуальний вимір. *Науковий вісник Сіверщини.* Серія: Право: 2026. № 1 (27): 90–102.
9. Попружна А. Міжнародні антидискримінаційні стандарти в практиці ЄСПЛ: проблеми адаптації в Україні. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Право: 2026. № 2 (28): 231–243
10. Проблеми дискримінації та насильства з боку правоохоронних органів стосовно ЛГБТ. Результати якісного дослідження. Харківська правозахисна група. Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2021. 60 с.
11. Совелл Т. Дискримінація і нерівність. Київ: «Наш формат», 2023. 295 с.

Допоміжна:

1. Єлігулашвілі М., Федорович І., Пономарьов С. Організація навчань з питань дискримінації. Практичний посібник. Київ, 2015. 136 с.
2. Пономарьов С. Ю., Федорович І. Ю. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Київ: Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні, 2014. 74 с.
3. Боровик О. Законодавство, яке захищає нас від дискримінації. URL: https://www.ucla.org.ua/?p=2990
4. Ісакова Т. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/isakova.pdf

5. На межі. Вирішення проблем дискримінації та нерівності в Україні. Equal Rights Trust, 2015. 444 с. URL: file:///C:/Users/admin/AppData/Local/Temp/antidi_report2015_u.pdf

6. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е.М. Лібанової. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. 404 с. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/nerivnist_2012.pdf

7. Подання про усунення порушень основоположних прав людини щодо дискримінації та стигматизації ув'язнених Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Дмитра Лубенця. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%9A%D0%9C%D0%A3_%D0%9C%D0%AE_%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%82%20

8. Протидія антиромським стереотипам. Звіт Фонду «Відродження». URL: https://www.irf.ua/2018/page6005577.html#rec110465689

9. Радченко Я. "Ув'язнені" дискримінацією: правозахисниця про життя жінок після місць несвободи. URL: https://zmina.info/articles/uvyazneni-dyskryminacziyeyu-abo-zhyttya-zhinok-pislya-miscz-nesvobody/

10. Berger Peter L. and Luckmann Thomas. The Social Construction of Reality. URL: http://perflensburg.se/Berger%20social-construction-of-reality.pdf

Інформаційні джерела в мережі Інтернет

1. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: http://www.nbuv.gov.ua.

2. Сайт Інституту філософії НАН України ім. Г.С. Сковороди. URL: http://filosof.com.ua.

3. Kyiv-Mohyla Humanities Journal — англомовний рецензований електронний журнал гуманітарних та філософських досліджень НаУКМА. URL: https://kmhj.ukma.edu.ua

4. **Sententiae** - історико-філософський журнал, URL: https://sententiae.vntu.edu.ua/ index.php/sententiae/index

5. Антропологічні виміри філософських досліджень. Збірник з філософських наук. URL: https://ampr.ust.edu.ua/